

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

Београд
411- 32/2023

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

Покриваоци заштитних грађана: Антоније Таковић, Београд
Омбудсман

дел. бр. 21647 датум: 30.8.2023.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извештај о посети
Казнено-поправном заводу у
Сремској Митровици

Београд, август 2023. године

МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива³, Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и КликАктив – Центар за развој социјалних политика.

По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен у „Службеном гласнику РС“, бр. 82/22.

1. УВОД

1.1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВА	Казнено-поправни завод у Сремској Митровици
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	29. мај 2023. године и 23. август 2023. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Провера постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Ненајављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: др Наташа Тањевић, заменица заштитника грађана и руководитељка НПМ Чланови тима: доц. др Драгана Ђорић, Покрајинска заштитница грађана-омбудсманка АП Војводине Ивана Босиљчић, Стручна служба Заштитника грађана Стефан Тодоровић, Стручна служба Покрајинског заштитника грађана

1.2. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Управа Завода и сва службена лица су остварила сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да оствари свој мандат. НПМ су пружене све тражене информације, омогућен приступ просторијама, преглед, увид и фотокопирање тражене документације, као и несметан и ненадзиран разговор са лицима лишеним слободе по избору чланова тима НПМ. **Професионално поступање руководства и службеника завода током посете НПМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НПМ.**

1.3. ТОК ПОСЕТЕ

НПМ је посету Заводу обавио у складу са претходно утврђеном методологијом која је развијена ради остваривања циља посете, односно провере постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. Методологијом је предвиђено да НПМ разговара са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања – лица која се налазе у затвореном одељењу завода и на извршењу дисциплинских и посебних мера за одржавање реда и безбедности у заводу, да оствари увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет тортура или

друго лоше поступање, примени мера принуде, повредама лица лишених слободе и другим ванредним догађајима, као и да обави појединачне разговоре са лицима која су учествовала у догађајима који носе ризик од злостављања. Посета је обављена у неколико фаза:

Фаза I: Разговор са руководством

Посета је започета разговором са замеником управником Завода. Вођа тима је указао на мандат НПМ, представио чланове тима за посету и опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете Заводу.

Фаза II: Увид у документацију

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са службеницима из различитих заводских служби и увид у документацију која се односи на притужбе лица лишених слободе, примену мера за одржавање реда и безбедности у заводу, ванредне догађаје и повреде лица лишених слободе. Посебну пажњу НПМ је посветио начину обављања првог лекарског прегледа по пријему у Завод и након примена мера принуде.

Фаза III: Индивидуални разговори са лицима лишеним слободе

Тим НПМ је потом обавио индивидуалне разговоре са појединим лицима лишеним слободе. У овој фази, разговори су обављени са оним лицима за које су чланови тима на основу увида у документацију, која је обављена у Фази II, оценили да је ради прикупљања свих релевантних информација потребно обавити разговоре са њима.

Фаза IV: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са руководством Завода. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права лица лишених слободе и другим најважнијим налазима из посете.

Посета 23. августа 2023. године је обављена ради прикупљања додатних података и документације од значаја за предмет Извештаја. Током ове посете обављени су ненадзирани разговори са десет осуђених лица која се налазе у Одељењу појачаног надзора.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. СТАЊЕ НА ДАН ПОСЕТЕ

На дан посете у КПЗ Сремска Митровица се налазило укупно 2.010 лица лишених слободе, од којих 172 на извршењу мере притвора и 1.838 осуђених лица, од тога 1.523 разврстаних у затворено одељење Завода. У дану посете није било лица лишених слободе који су одбијали храну, воду или лечење. Такође, није било ни лица према којима се примењују мере принуде везивање кожним каишевима ни лица према којима се примењују посебне мере смештаја у посебно осигурану просторију. У смештају под појачаним надзором било је 85 лица, два у усамљењу, један издвојен у дисциплинском поступку и један на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу.

2.2. ТРЕТМАН У ЗАТВОРЕНОМ ОДЕЉЕЊУ

Највећи број осуђених лица разврстан је у затворено одељење завода (1.523). Од тог броја, око половина осуђеника је радно ангажована, а њих 345 у погону. Онима који

нису радно ангажовани омогућено је да два пута у току дана време проведу на свежем ваздуху.

Од осталих активности, осуђенима разврстаним у затворено одељење су на располагању коришћење теретане и боравак на свежем ваздуху сваког дана, у трајању од два часа, с тим да, као што је напред наведено, они који нису радно ангажовани имају могућност боравка на свежем ваздуху два пута дневно по два часа. НПМ похвалује наведено имајући у виду да је могућност боравка на свежем ваздуху важна за ментално и физичко здравље затвореника.

Према службеним наводима, у Заводу се спроводе групни програми за осуђене. У питању су: општи когнитивно-бихејвиорални програм, програм за починиоце насилних кривичних дела, програм за починиоце насиља у породици, специјализовани програм за групни рад са зависницима од алкохола и специјализовани групни програм за рад са зависницима од дроге. Поред тога, спроводи се и посебан програм за зависнике од коцке. Третмански рад обухвата и индивидуалне разговоре усмерене на остваривање индивидуалних циљева који су осуђеном постављени у оквиру програма поступања.

Такође, похвална је чињеница да се програм заснован на ресоцијализацији осуђених лица кроз рад са псима, који се у заводу примењивао само у полуотвореном делу завода, сада примењује и у затвореном делу овог завода. Програм траје 10 недеља и подразумева рад са седам паса, у исти је укључено по седам осуђеника који имају предавања два пута недељно.

У заводу се организују и стручни курсеви и обуке за учење заната (шивење, заваривање и сл.), као и различите секције у које су укључени и осуђеници из затвореног дела завода: ликовна, музичка, новинарска и сл. Сваке године организује се и такмичење у беседништву.

Охрабрује чињеница да је у заводу ангажовано 30 службеника третмана, што уз широк спектар третманских облика рада са осуђеницима и мотивисање осуђеника да се укључе у различите облике третманског рада свакако може допринети и ресоцијализацији осуђеника.

Када је реч о осуђеним лицима која се налазе у Одељењу појачаног надзора, током прве посете, у овом одељењу је било 85 лица, а током друге посете око 100 лица. Они су смештени у спаваоницама у којима се налази један кревет на спрат, сто, две столице, орман за одлагање личних ствари и санитарни део, одвојен параваном од остатка спаваонице. Туширање им је омогућено четири пута недељно у заједничком купатилу. Смештају под појачани надзор најчешће је претходило учествовање у тучи. Сва лица добила су образложену одлуку о смештају под појачан надзор на коју су могла уложити жалбу. Међутим, нико од лица са којима је НПМ обавио разговор није користио могућност жалбе.

Мера појачаног надзора се спроводи као вид изопштавања, односно своди се искључиво на склањање лица којима је мера изречена из редовног режима - на затварање/закључавање у просторије - спаваонице. Наиме, они већи део дана проводе закључани у својим спаваоницама, односно на располагању имају само шетњу у трајању од два часа, током које могу упражњавати и физичке активности. Нису укључени у било какав облик радног ангажовања, у секције које се организују у заводу, нити у групне програме третманског рада. Васпитачи их повремено обилазе. Имају могућност обављања телефонских разговора пет пута недељно по 15 минута, одласка на кантину два пута недељно, као и посете, укључујући и посету у посебној просторији. Време проводе тако што гледају телевизор, играју шах или читају књиге. Оно што забрињава је чињеница да је од свих лица са којима је тим НПМ обавио ненадзиране

разговоре већи број њих у овом одељењу у дужем временском периоду (19 месеци, 18 месеци, две и по године или у једном случају чак три и по године).

НПМ сматра да мера појачаног надзора, треба да обухвати и појачане третманске активности васпитача, како групне, тако и појединачне. С тим у вези, НПМ на овом месту скреће пажњу на то да је ЦПТ у извештају након посете Републици Србији 2021. године препоручио да српске власти развију сврсисходан режим за затворенике који су стављени под меру појачаног надзора у циљу промовисања њихове реинтеграције у редован режим. Према ставу ЦПТ, свака јединица у којој се таква мера извршава требало би да има стални мултидисциплинарни тим састављен од педагога, психолога и социјалних радника. Тим би требало да развије детаљније индивидуалне планове за сваког затвореника и да повећа директну интеракцију са њима кроз мотивационе разговоре⁴.

1.

УТВРЂЕНО

У КПЗ Сремска Митровица осуђеним лицима према којима се примењује посебна мера смештај под појачани надзор, осим боравка на свежем ваздуху, нису омогућене друге активности.

РАЗЛОЗИ

*Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.*⁵

Затвореници који представљају велику опасност по безбедност, требало би да у оквиру својих просторија имају релативно лаган режим, као компензацију за строге услове заточеништва. Конкретно, треба да имају могућност да срећу друге затворенике у свом одељењу и да имају могућност избора активности. Требало би предузети посебне мере да се успостави добра интерна атмосфера у одељењима високе безбедности. Циљ је да се развију позитивни односи између особља и затвореника. То је у интересу не само хуманог третмана становника овог одељења, већ и очувања ефикасне контроле и безбедности, као и безбедности особља.

*Постојање задовољавајућег програма активности такође је веома важно, чак важније у оваквом одељењу него обичном. То може умногоме да допринесе да се неутралишу штетне последице на личност затвореника услед живота у затвореном одељењу. Активности би требало да буду што различитије (едукација, спорт, активности по вокацији итд.). Кад су у питању, нарочито, радне активности, јасно је да разлози безбедности могу да искључе многе облике рада који су уобичајени у нормалним одељењима. Ипак, то не значи да се затвореницима омогућују само нестимулативне активности.*⁶

*Комитет препоручује да српске власти повећају своје напоре у развијању сврсисходног режима за затворенике који су стављени под меру појачаног надзора, која обухвата широк спектар активности. Затвореницима треба омогућити да се друже са другим затвореницима, а претерана ограничења не треба наметнути уколико нису оправдана безбедносним профилем.*⁷

Током смештаја под појачан надзор осуђени учествује у свим активностима утврђеним програмом поступања организованим у оквиру објекта у коме се извршава смештај под појачан надзор.

⁴ Извештај ЦПТ о посети Републици Србији, СРТ/Inf (2022) 03

⁵ Менделина правила, прав. 36

⁶ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу издржавања казне затвора, пар. 32.

⁷ ЦПТ: Посета Србија 2015, пар. 123.

Осуђени који је смештен под појачан надзор ужива сва права и има све обавезе које су утврђене Законом.⁸

ПРЕПОРУКА

КПЗ Сремска Митровица ће у оквиру објекта у коме се извршава смештај под појачан надзор организовати програм сврсисходних активности и осуђена лица према којима се примењује та посебна мера укључити у активности предвиђене програмом поступања.

2.3. УПУЋИВАЊЕ У САМИЦУ

У тренутку посете једно лице се налазило на извршењу мере упућивања у самицу. Осуђеном је изречена мера у трајању од 7 дана. Имао је лекарски преглед на којем је констатовано да је способан за издржавање мере. Обиласци лекара, васпитача и заменика управника су уредно евидентирани у књизи извршења мере.

Осуђени је добио образложену одлуку о дисциплинском преступу, са поуком о праву на жалбу. Против одлуке се није жалио.

Током извршења мере редовно добија оброке, може да држи код себе личне ствари, витамине и друге додатке исхрани, омогућен му је боравак на свежем ваздуху, има услове за одржавање личне хигијене. Током извршења самице осуђенима је омогућено да обављају телефонске разговоре, као и да примају посете.

2.4. ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ

Од почетка 2023. године, у заводу је евидентирано преко 90 ванредних догађаја у којима је учествовало 87 учесника, при чему највећи број чине туче међу осуђеницима којих је било 54. Документација у коју је тим НПМ извршио увид садржи извештаје о ванредном догађају који се подносе начелнику Службе за обезбеђење и управнику, обавештења Оперативном центру Управе, који се достављају ажурно – истог или следећег дана, писмене изјаве лица лишених слободе, службене белешке и друго. Предметни догађаји су у службеним извештајима и белешкама детаљно описани.

Јавно тужилаштво се обавештава у свим случајевима када постоје основи сумње да је учињено кривично дело, а о ванредним догађајима у којима су учествовали притвореници се обавештава поступајући суд.

Иако се поједини ванредни догађаји документују и снимцима видео надзора, ипак за највећи број ванредних догађаја нису обезбеђени снимци видео надзора. Према службеним наводима, ово из разлога што видео надзор није био у функцији у моменту ванредног догађаја или је пак реч о догађају који се одиграо на месту које није покривено видео надзором.

НПМ скреће пажњу на то да је и током претходних посета овом заводу указивао на недовољну покривеност завода видео надзором као и да се, у зависности од сервера, материјал чува само од 3 до 10 дана. Такође, и ЦПТ је неколико пута указивао надлежним органима на потребу за бољом покривеношћу завода за извршење

⁸ Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција, чл. 37. ст. 6. и 7.

кривичних санкција видео надзором.⁹ Приликом посете КПЗ Сремска Митровица 2015. године, ЦПТ је указао на постојање просторија у одређеним павиљонима које нису под видео надзором и да је чуо оптужбе о неадекватном поступању службеника обезбеђења према затвореницима у тим просторијама.¹⁰

НПМ скреће пажњу Управи за извршење кривичних санкција на наведено и изражава очекивање да ће се предузети активности у правцу тога да се обезбеди широка покривеност објеката системом видео надзора и чување снимљеног материјала у трајању не краћем од 30 дана.

С друге стране, имајући у виду велики број ванредних догађаја у заводу, од којих највећи број чине туче међу осуђеницима, НПМ скреће пажњу на то да налази из посете Европског комитета за спречавање мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) Републици Србији 2021. године¹¹ показују да су насиље и застрашивање међу затвореницима и даље широко распрострањени у српским затворима. Према становишту ЦПТ, такво насиље има неколико узрока, као што су лош режим, смештај у спаваоницама, пренатрпаност у неким деловима установа, трговина психоактивним супстанцама, дугови затвореника и недостатак особља.

У Извештају ЦПТ се наводи да се у пракси чинило да је затворско особље одмах интервенисало када је упозорено на туче међу затвореницима. Затвореници су хитно отпратени до амбуланте где су њихове повреде снимљене и фотографисане. Инциденте који су довели до озбиљних повреда, попут сумње на прелом кости, управа затвора је упутила органима за спровођење закона. Међутим, чинило се да у било којем од посећених затвора није било анализе основних узрока таквог насиља, нити било каквих знакова стратегије за сузбијање ове појаве.

Имајући у виду наведено, ЦПТ напомиње да решавање феномена насиља међу затвореницима захтева вишестрани приступ који ће укључивати појачано праћење понашања затвореника (укључујући идентификацију потенцијалних починилаца и жртава), с посебним нагласком на ситуацију у ћелијама увече/ноћу (на пример, чешћим и ванредним посетама особља), правилним извештавањем о сумњивим и потврђеним случајевима застрашивања/насиља међу затвореницима, темељном истрагом свих инцидената и, по потреби, усвајањем одговарајућих санкција или других мера, као и развој ефикасних интервенција за смањење насиља. Руководство и особље треба да посвете већу пажњу процени ризика и потреба, класификацији и распореду појединачних затвореника како би се осигурало да затвореници не буду изложени другим затвореницима који могу да их повреду. Даље, затворску управу треба упозорити на уклањање ефеката које питања попут илегалне трговине психоактивним супстанцама и нагомиланих дугова међу затвореницима подстичу ниво насиља и застрашивања међу њима. Решавање феномена насиља и застрашивања међу затвореницима захтева да затворско особље буде на опрезу на знакове проблема и да буде решено и одговарајуће обучено да интервенише када је то потребно. Постојање позитивних односа између особља и затвореника, заснованих на појмовима динамичке сигурности и бриге, одлучујући је фактор у овом контексту; ово ће у великој мери зависити од особља које поседује одговарајуће вештине међуљудске комуникације. Такође је очигледно да би ефикасна стратегија за борбу против застрашивања/насиља међу затвореницима требало да тежи да обезбеди да затворско особље буде у позицији да на одговарајући начин врши своја овлашћења. И почетни и текући програми обуке

⁹ Извештај за Владу Републике Србије о посети ЦПТ 2011. године, ЦПТ/Инф (2012) 17, пар. 37; Извештај за Владу Републике Србије о посети ЦПТ 2015. године, пар. 131.

¹⁰ Извештај за Владу Републике Србије о посети ЦПТ 2015. године, пар. 48.

¹¹ Извештај ЦПТ о посети Републици Србији, СРТ/Инф (2022) 03

за особље свих нивоа морају решавати питање управљања насиљем међу затвореницима.

НПМ указује да је ЦПТ у овом извештају поновио своју препоруку да српске власти разраде ефикасну националну стратегију за борбу против насиља и застрашивања међу затвореницима, узимајући у обзир горе наведени приступ.

С тим у вези, НПМ би желео да од Управе за извршење кривичних санкција добије детаљније информација о активностима које су предузете или се предузимају у том правцу.

2.4.1. МЕРЕ ПРИНУДЕ

Од почетка 2023. године до дана посете НПМ евидентирано је укупно 88 употреба мера принуде, а у 2022. години чак 209. Иако је у 2023. години најчешћа примењивана мера принуде издвајање, евидентирано је и 26 мера принуде употреба физичке снаге и четири употребе гумене палице. Након примена мера принуде, формулар под називом Извештај о употреби мера принуде попуњавају припадници Службе за обезбеђење који су применили мере, заводски лекар, као и начелник Службе за обезбеђење и управник. Ови формулари, осим података о лицу према којем су мере примењене и службеним лицима која су их применили, датума и времена када је дошло до примене, садрже и део где је потребно уписати разлог за примену принуде, начин примене, последице које су настале применом принуде, датум и време лекарског прегледа, лица која су обавештена о примени мера принуде, као и мишљење о оправданости примене мере принуде које дају начелник Службе за обезбеђење и управник.

Извештаји о употреби мера принуде пружају исцрпан опис околности под којима су мере примењене, односно пружају довољно података о разлозима за примену мере принуде и начину њихове примене. На пример, уколико се ради о употреби физичке снаге, у извештајима је наведен податак о техници или захвату и део тела лица лишеног слободе на којем су они примењени, а уколико се ради о употреби гумене палице, наведени су подаци о томе колико је пута употребљена гумена палица и по којем делу тела лица. Најзад, у случајевима где је као основ за примену мере принуде наведено активан отпор лица лишеног слободе, детаљно је наведен и начин на који је тај отпор манифестован. Међу документацијом о примени мера принуде налазиле су се и службене белешке службеника обезбеђења који су применили неку од мера принуде, које садрже детаљније податке о околностима конкретног случаја, разлозима за примену мера принуде и начину на који су примењене, као и извештаји о обављеном лекарском прегледу након примене мере принуде.

Поједина лица са којима је тим НПМ обавио разговоре а према којима је примењена мера принуде употреба физичке снаге или гумене палице потврдила су наводе из службене документације и нису се жалила на поступање заводских службеника у вези са наведеним.

2.5. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

2.5.1. ПРВИ ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕД

Служба за здравствену заштиту има пет стално запослених лекара (од којих је један стоматолог). У Завод, по потреби, на позив, долазе и три лекара опште праксе који нису

запослени у заводу. Обезбеђено је стално присуство медицинских техничара, којих има 17. У Служби за здравствену заштиту запослен је и један лаборант и два фармацеутска техничара. Здравствена заштита је лицима лишеним слободе доступна 24 часа.

Први лекарски преглед се обавља одмах након пријема, а обавезно у року од 24 сата. Тада се лицу отвара здравствени картон и од лица узима анамнеза у оквиру које се оно упита у вези са постојањем какве акутне или хроничне, соматске или менталне болести, болести зависности или алергије на лекове и/или храну. Потом се обавља мерење телесне висине и тежине и уради физикални преглед, као и мерење виталних параметара (крвни притисак, пулс, температура, по потреби шећера у крви). Лекар наводи да се при првом прегледу који он обавља лице у потпуности скида, односно преглед је детаљан и прегледају се сви делови тела, при чему се поштује приватност лица у смислу да прегледу присуствује искључиво медицинско особље – лекар и медицински техничар. Командири се налазе испред врата амбуланте, што су потврдила и осуђена лица са којима је тим НПМ обавио разговоре.

Према наводима лекара, преглед при пријему се на исти начин обавља и када је лице претходно прегледано у Болници. И тада се опишу све промене на кожи, стари ожиљци, тетоваже и повреде. Од прошле године приликом првог прегледа фотографишу се и тетоваже, ожиљци и старе повреде, као и свеже повреде које се у лекарском извештају уцртавају у рубрику „схема тела“.

Уколико лекар на првом прегледу при пријему у Завод уочи повреде или му лице на исте укаже, наводећи да су му нанете од стране полиције, лекарски извештај доставља се надзорнику павиљона, односно Служби за обезбеђење која извештај доставља управнику ради обавештавања тужилаштва.

Лица лишена слободе, са којима су обављени разговори, су потврдила да се први преглед обавља без одеће, у ординацији без непосредног присуства командира.

2.5.2. ЛЕКАРСКИ ИЗВЕШТАЈИ

Извештаји лекара о прегледима обављеним у вези са применом мера принуде садрже датум и време обављених прегледа, те је увидом у поједине извештаје утврђено да се ови прегледи обављају у законом прописаним роковима и интервалима, односно непосредно након примене мере, као и између дванаестог и двадесетчетвртог часа од примене мере принуде.

Према наводима лекара, као и приликом првог прегледа, прегледима осуђених над којима су примењене мере принуде не присуствују командири, а уколико за тим постоји потреба из безбедносних разлога јер је лице агитирано, командири буду испред врата амбуланте, што су потврдили и осуђени у разговору са члановима тима НПМ.

Лекарски извештај се сачињава на обрасцу који, осим података о имену и презимену лица и датуму и времену прегледа, садржи рубрику „спољашњи преглед“ у оквиру које је предвиђено уношење анамнестичких података и описивање повреда и промена уз назнаку да их је потребно обележити редним бројевима и потом означити на схеми тела. На другој страни обрасца лекарског извештаја налази се схема тела и рубрике за закључак и потпис лекара.

У појединим извештајима о обављеним прегледима повреде су описане и уцртане у схему тела, али недостаје закључак лекара, односно мишљење о повезаности навода осуђеног о начину настанка повреде и настале повреде, а наводи осуђеног о начину настанка повреда су углавном штур и или се свде на то да је према лицу примењена

одређена мера принуде, без описа начина њене примене, или да је лице учествовало у тучи, без икаквих података о томе како и чиме је лицу нанета повреда.

Увидом је у једном случају уочено да је у извештају лекара у анамнестичким подацима наведено: „Туча у павиљону између два осуђена лица око 20:45“. Други наводи лица који би се односили на начин наношења повреда (чиме и како су повреде нанете и слично) нису унети, те је претпоставка да лице или није упитано на те околности или није желело да се изјасни. У опису повреда и промена констатовано је 9 повреда, претежно огуљотина и огреботина, које су и уцртане у шему тела, али је изостао закључак – мишљење лекара о повезаности навода повређеног и објективно установљеног налаза, и потпис и факсимил лекара.

НПМ указује да је код постојања телесних повреда потребно да лекар упита лице о начину њиховог задобијања, унесе потпуне наводе лица о томе, у налазу детаљно опише повреде у погледу величине, прецизне локализације, изгледа, броја, боје и другог. На основу тако написаног налаза потребно је да определи врсту повреде, наведе дијагнозу, а у мишљењу по могућству прецизније определи механизам њеног настанка, односно изнесе образложено мишљење о повезаности навода лица о начину настанка повреда и констатованих повреда (примера ради, да ли је могуће да је лице задобило попречне тракасте еритоматозне повреде по леђима дужине око 15 цм од примене мере принуде физичка снага или од тога што је пало са кревета или се, пак, објективни налаз не може довести у везу са наводима лица о начину настанка повреда).

У периоду од посете тима НПМ до дана сачињавања овог извештаја, Заштитник грађана је, поступајући по притужби једног осуђеног лица, након окончања испитног поступка, у Извештају о случају¹² упутио Заводу и препоруку која се односи на обављање лекарских прегледа у складу са важећим прописима и стандардима, односно тако да лекари, када утврде да лице лишено слободе има повреде, у извештаје о обављеним прегледима: уносе детаљне и конкретне наводе лица о начину настанка повреда; повреде детаљно описују, фотографишу и уцртавају у шему тела; дају своје мишљење о повезаности изнетих навода о начину настанка повреда и објективног налаза о повредама. У обавештењу о поступању по препорукама, Завод је обавестио Заштитника грађана да је управник издао Налог о обавезном начину обављања лекарских прегледа лица лишених слободе од 17. јула 2023. године.

У овом извештају, из наведених разлога, НПМ неће поново упућивати исту препоруку, али изражава очекивање да ће у Заводу бити унапређен рад Службе за здравствену заштиту у препорученом правцу, што ће у наредном периоду бити предмет контролне посете НПМ.

У појединим здравственим картонима у које је извршен увид нису затечени извештаји лекара о обављеним прегледима након примене мера принуде. Према наводима лекара, извештаји са уцртаним повредама у шематски приказ тела се предају Служби за обезбеђење, која их, уз свој писани извештај, доставља управнику Завода, а од лекара који је преглед обавио зависи да ли ће примерак извештаја задржати у здравственом картону лица над којим је примењена мера принуде.

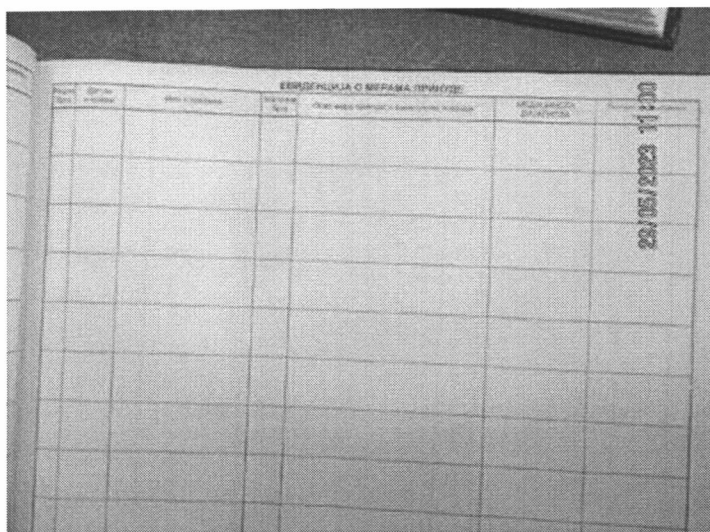
¹² Предмет Заштитника грађана 3120-339/23, акт дел.бр. 15083 од 19. јуна 2023. године.

2.

ПРЕПОРУКА

У КПЗ Сремска Митровица један примерак лекарског извештаја о обављеним прегледима након примене мера принуде (као и свих других лекарских извештаја који се односе на то лице) одлагаће се у здравствени картон лица над којим је примењена мера принуде.

У Служби за здравствену заштиту, према добијеним информацијама, од фебруара 2022. године предвиђено је да се води књига – *Евиденција о мерама принуде*, која садржи рубрике за упис следећих података: датум и време прегледа, име, презиме и матични број лица, опис мера принуде и евентуалних повреда, медицинска дијагноза и факсимил и потпис лекара.

Увидом је уочено да евиденција у 2022. години садржи уписе закључно са редним бројем 4, а да у 2023. години до дана посете НПМ нема унетих података, односно да није уписан ни један преглед лица након или у вези са применом мера принуде.

С друге стране, према подацима Службе за обезбеђење, од почетка 2023. године до дана посете НПМ евидентирано је укупно 88 употреба мера принуде, а у 2022. години 209, а најчешће

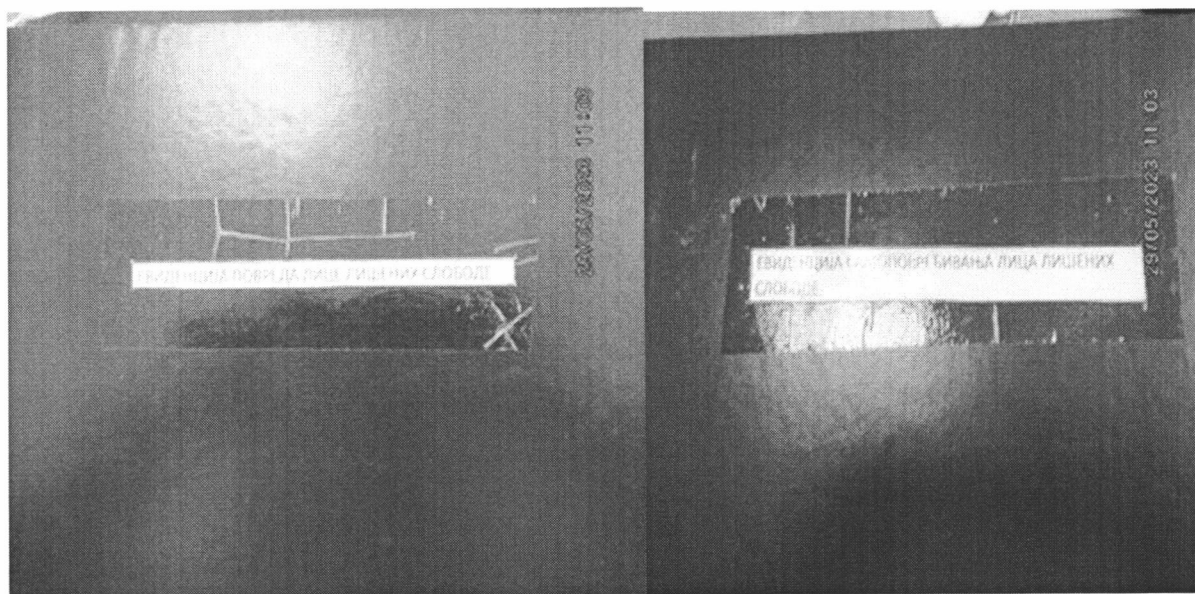
примењивана мера принуде је издвајање.

Обављени лекарски прегледи уписују се у протокол прегледа, а повреде се посебно евидентирају.

2.5.3. ПОВРЕДЕ

Према наводима лекара, повреде се описују, уцртавају у шематски приказ тела и фотографишу, али се фотографије не штампају и не налазе у картонима лица, већ се уносе у електронску евиденцију – САП-а програм. Лекар обавештава надзорника павиљона, односно начелника Службе за обезбеђење ако уочи повреде и доставља му примерак извештаја (са шемом тела на којој су означене повреде).

Поред лекарског извештаја, све повреде се, према добијеним информацијама, уписују у посебну књигу – *Евиденцију о повредама лица лишених слободе*, како оне повреде које су констатоване на пријему у Завод, тако и оне задобијене током боравка у Заводу. Изузетак су повреде настале самоповређивањем и покушајем суицида за које постоји посебна евиденција.

У евиденцију о повредама лица лишених слободе у 2023. години до дана посете НПМ уписано је 39 повреда лица лишених слободе.

На захтев чланова НПМ тима да изврше увид у фотографије у електронској евиденцији за двојицу осуђених којима су констатоване повреде, у САП-а програму за та лица нису се налазиле фотографије повреда које су они задобили већ фотографије повреда других лица. У Служби за здравствену заштиту добијена је информација да Завод располаже са три фото-апарата, од којих се један налази у амбуланти на пријему и користи се приликом првог прегледа лица, други у затвореном делу завода - у стационару, а трећи је резервни и налази се у управној згради. Служба за здравствену заштиту не штампа фотографије повреда и не одлаже их у здравствени картон лица нити их прилаже уз лекарски извештај, већ „Матична служба“ има приступ фолдеру „фото-апарат“ и она, по потреби, штампа или нарезује фотографије повреда.

НПМ скреће пажњу на чињеницу да лекари дају изузетан допринос у борби против злостављања лица лишених слободе систематичним евидентирањем повреда. Када лекар уочи повреде које указују на злостављање или лице лишено слободе наведе да је било злостављано, лекар ће о томе писаним путем обавестити управника уз достављање целокупне медицинске документације. Детаљно и благовремено документовање и пријављивање таквих медицинских доказа у значајној мери олакшава истрагу евентуалних случајева злостављања и утврђивање одговорности учинилаца.

Према стандардима ЦПТ, евидентирање здравственог прегледа у случајевима трауматских повреда треба обављати на специјалном обрасцу предвиђеном у ту сврху, са шематским скицама тела на којима се могу означити трауматске повреде и које ће се чувати у здравственом досијеу лица лишеног слободе. Надаље, било би пожељно да се направе фотографије повреда, и те фотографије такође треба ставити у здравствени досије. Поред тога, потребно је водити засебан регистар повреда у коме ће се забележити све врсте уочених повреда.¹³

¹³ Стандарди ЦПТ: Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, ЦПТ/Инф (2013) 29, пар. 74.

3.

ПРЕПОРУКА

У КПЗ Сремска Митровица фотографије констатованих повреда лица лишеног слободе одлагаће се у здравствени картон тог лица, уз лекарски извештај у којем су те повреде констатоване.

У КПЗ Сремска Митровица уредно ће се водити електронска евиденција, тако да се фотографије повреда у САП-а програм уносе за оно лице којем су те повреде констатоване.

НПМ је више пута похвалио напоре Управе за извршење кривичних санкција да на јединствен начин уреди документовање повреда и уопште састављање обавезних извештаја у свим заводима за извршење кривичних санкција. Састављање образаца за те намене представља корисно оруђе лекарима и другим службеницима за детаљније извештавање и документовање примене мера принуде и повреда које су лица над којима су оне примењене задобила. Ови обрасци се могу показати добрим средством за отклањање досадашњих замерки, како НПМ тако и ЦПТ, у погледу садржаја извештаја који су до сада састављани.

Према Стандардним минималним правилима Уједињених нација за поступање према затвореницима¹⁴, управа казненог завода обезбеђује стално интерно стручно усавршавање ради одржавања и унапређења знања и стручне способности свог особља, по његовом ступању на дужност, а и у току његове каријере. Обука мора бар да обухвати упознавање са релевантним националним законодавством, прописима и политиком, као и важећим међународним и регионалним правним инструментима чијим одредбама особље завода мора да се руководи у раду и интеракцији са затвореницима; правима и обавезама особља завода у обављању његових функција, што обухвата и поштовање људског достојанства свих затвореника и забрану одређеног понашања и то пре свега мучења и других видова окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања...

Иако је од посете тима НПМ до дана сачињавања овог извештаја, Заштитник грађана у реактивном раду у напред наведеном извештају о случају¹⁵ упутио препоруку да Завод обезбеди обуку свих здравствених радника и припадника Службе за обезбеђење о важећим прописима и стандардима у области права лица лишених слободе и поступању у складу са Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, Стандардним минималним правилима Уједињених нација о поступању према затвореницима, Европским затворским правилима и Истанбулским протоколом, а Завод се изјаснио да ће сагледати могућност организовања предложених обука за запослене, **НПМ указује да је у Заводу неопходно организовати интерну стручну обуку свих здравствених радника у вези са њиховим посебним задацима, како би увођење образаца лекарских извештаја остварило суштинску сврху у погледу документовања повреда лица лишених слободе, извештавања о томе и уредног вођења и чувања документације.**

¹⁴ А/РЕС/70/175, „Манделина правила“ 75.3 и 76.1.

¹⁵ Видети стр. 11.

4.

ПРЕПОРУКА

Казнено-поправни завод у Сремској Митровици организоваће и спровести интерну стручну обуку свих здравствених радника у вези са њиховим посебним задацима у погледу документовања повреда лица лишених слободе, извештавања о томе и уредног вођења и чувања документације, у складу са важећим прописима и стандардима.

2.6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ је током посете обавио разговоре са 14 осуђених лица, од којих се 10 налазило у Одељењу појачаног надзора, два у усамљењу, један издвојен у дисциплинском поступку и један на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу. Током разговора са лицима лишеним слободе, иста се тиму НПМ нису жалила на поступање заводских службеника.

2.7. ПОДНЕСЦИ И ПРИТУЖБЕ

Лица лишена слободе притужбе и друге поднеске предају службеним лицима у једном примерку. Сви поднесци се прво заводе у одговарајућој свесци – евиденцији, а потом достављају надлежној заводској служби или органу. Лица добијају потврду о предаји поднеска, као и одговоре, а у шта се тим НПМ уверио током разговора са осуђеним лицима. Ове примедбе су се односиле у највећој мери на пружање здравствене заштите а од почетка године до дана посете није било притужби на злостављање. Управник, односно заменик управника редовно обилази Завод, ради провере услова боравка и поступања према лицима лишеним слободе.